

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa,

27/05/2019

XI.800.5.2019.MA

Pan
Mikołaj Pawlak
Rzecznik Praw Dziecka

Szanowny Panie Rzeczniku,

W nawiązaniu do wcześniejszej korespondencji, tj. wezwania Pana Rzecznika z dnia 7 marca 2019 r.¹ i mojej odpowiedzi na nie², uprzejmie informuję, że w związku z pytaniami, które skierowałem do Światowej Organizacji Zdrowia (WHO)³, dnia 12 kwietnia 2019 r. otrzymałem pisemne wyjaśnienia od dr Palomy Cuchi, dyrektorki Przedstawicielstwa WHO w Polsce⁴.

W piśmie wskazano, że najnowszą międzynarodową publikacją zawierającą rekomendacje dotyczące edukacji seksualnej jest dokument opracowany przez UNESCO i WHO w 2018 r.⁵, który zawiera też informacje na temat sposobów prowadzenia edukacji seksualnej w różnych państwach świata oraz aktualne dane potwierdzające pozytywne skutki tych działań. Dokument ten nie zawiera treści cytowanych przez Pana Rzecznika w skierowanym do mnie wezwaniu, co podkreślałem również w mojej odpowiedzi na nie.

W celu przedstawienia pełnego stanowiska Światowej Organizacji Zdrowia w kontekście standardów edukacji seksualnej w Europie i na świecie, dr Paloma Cuchi odwołuje się do licznych publikacji i raportów, które zbierają i podsumowują dostępną wiedzę ekspercką oraz dobre praktyki i doświadczenia międzynarodowe. Ich analiza pozwala na stwierdzenie, że argumenty przeciwko edukacji seksualnej, powtarzające się w debacie publicznej, a także przywołane przez Pana Rzecznika w skierowanym do mnie wezwaniu, są oparte na uproszczeniach i domniemaniach, nie zaś na danych i faktach.

¹ Wezwanie do podjęcia czynności w sprawie naruszenia konstytucyjnego prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami z dnia 7 marca 2019 r., ozn.: GAB.422.1.2019.AC.

² Odpowiedź Rzecznika Praw Obywatelskich na wezwanie Rzecznika Praw Dziecka z dnia 18 marca 2019 r.

³ Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 18 marca 2019 r.

⁴ Kopię pisma, w oryginalnej wersji językowej i w tłumaczeniu przygotowanym przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, załączono do niniejszego pisma.

⁵ „International technical guidance on sexuality education, An evidence-informed approach”, publikacja dostępna w wersji elektronicznej na stronie: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/technical-guidance-sexuality-education/en/>

Mając to na uwadze, pragnę przedstawić Panu Rzecznikowi niniejsze podsumowanie kluczowych wniosków płynących z odpowiedzi udzielonej przez Światową Organizację Zdrowia i dołączonych do niej dokumentów w związku z tematami pojawiającymi się w debacie publicznej.

I. Edukacja seksualna nie prowadzi do seksualizacji i demoralizacji dzieci i młodzieży, ale ma szereg pozytywnych skutków

Wyniki badań przeprowadzonych w wielu państwach jednoznacznie wskazują, że profesjonalna i prowadzona w szkole edukacja seksualna nie skutkuje wcześniejszym rozpoczęciem współżycia seksualnego przez młode osoby. Wręcz przeciwnie – przekazywane w czasie takich zajęć informacje skłaniają do odpowiedzialnych, przemyślanych i bezpiecznych decyzji i zachowań seksualnych. Doświadczenia krajów, w których edukacja seksualna jest obowiązkowa od lat, dostarczają dowodów na jej pozytywne skutki. Należy wśród nich wymienić:

- obniżenie liczby niechcianych ciąż wśród nastolatek;
- spadek zachorowań na infekcje przenoszone drogą płciową wśród osób w wieku 15-24 lat;
- spadek zakażeń wirusem HIV wśród osób w grupie wiekowej 15-24 lata;
- zmniejszenie skali homofobii i motywowanej nią przemocy;
- spadek liczby przestępstw na tle seksualnym.

Poza tymi potwierdzonymi statystycznie korzyściami, edukacja seksualna przynosi szereg pozytywnych efektów w wymiarze emocjonalno-społecznym. Wbrew dominującej opinii przedmiotem takich zajęć nie są bowiem tylko kwestie fizyczno-biologiczne. Prowadzone właściwie, według przemyślanego i dopasowanego do grupy wiekowej programu, lekcje edukacji seksualnej pomagają rozwijać u młodych osób szacunek do innych i samych siebie, budować poczucie własnej wartości, a w konsekwencji także kształtować zdrowe, silne i wartościowe relacje i związki⁶.

II. Zajęcia edukacji seksualnej powinny być obowiązkowe, chociaż w obecnym stanie prawnym w Polsce są i pozostają fakultatywne

Jak już wyjaśniałem w poprzednim piśmie do Pana Rzecznika, w obecnym stanie prawnym w Polsce treści dotyczące wiedzy o życiu seksualnym człowieka są w szkole przekazywane w ramach zajęć „Wychowanie do życia w rodzinie”, z których rodzice mogą zwolnić swoje niepełnoletnie dziecko. W przypadku, w którym to organizacje pozarządowe chciałyby współprowadzić takie zajęcia jako dodatkowe, muszą uzyskać wcześniej zgodę dyrektora szkoły i pozytywną opinię rady rodziców. Przepisy zapewniają więc rodzicom co

⁶ Policy Brief no. 2 - Sexuality education: What is its impact?, BZgA, Kolonia 2016, dostępny w wersji elektronicznej na stronie: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Sexuality_education_Policy_brief_No_2.pdf

do zasady pełną realizację ich prawa do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami w odniesieniu do zajęć o seksualności.

W mojej opinii przyjęte obecnie rozwiązania są jednak niesatysfakcjonujące – zarówno pod względem podręcznika wykorzystywanego na zajęciach „Wychowanie do życia w rodzinie”⁷, jak i fakultatywnego charakteru tych zajęć. Również z najnowszych informacji gromadzonych przez WHO wynika, że najlepszym i najskuteczniejszym sposobem na edukację seksualną jest wprowadzenie obowiązkowych zajęć w szkole. Takie rozwiązanie gwarantuje dotarcie do szerokiego grona dzieci i młodzieży, profesjonalną realizację opracowanego wcześniej i dostosowanego do grupy wiekowej programu nauczania, a także przekazywanie treści w środowisku, które co do zasady powinno być dla wszystkich uczniów przestrzenią bezpieczną i sprzyjającą rozwojowi⁸.

Obowiązkowa edukacja seksualna nie naruszałaby prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ponieważ prawo to nie ma charakteru absolutnego, a jego granice, tak jak w przypadku pozostałych praw i wolności, wyznaczają inne normy rangi konstytucyjnej i ustawowej. Prawo do otrzymania rzetelnej edukacji seksualnej wynika przede wszystkim z prawa do nauki, a także, jak wskazuje WHO, z prawa do ochrony zdrowia i dostępu do informacji ze zdrowiem związanych. Rodzice nie mogą oczekiwać, że wszystkie treści przekazywane dzieciom w szkole będą zgodne z ich światopoglądem (co zostało potwierdzone też w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego⁹ i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹⁰). W przypadku edukacji seksualnej to prawa dzieci powinny być potraktowane priorytetowo.

III. Standardy WHO nie wskazują, że edukacja seksualna powinna być prowadzona już w żłobkach i przedszkolach

Jednym z argumentów najczęściej używanych w toku debaty publicznej przez przeciwników edukacji seksualnej zgodnej ze standardami WHO stał się zarzut, że zakładają one „uczenie 4-latków masturbacji”. Podstawą jego sformułowania, a tym samym źródłem emocji i kontrowersji, jest matryca z publikacji „Standardy edukacji seksualnej w Europie” wydanej przez Biuro Regionalne WHO dla Europy i niemieckie BZgA (Federalne Centrum Edukacji Zdrowotnej) w 2010 r.¹¹, w której uwzględniono już grupy wiekowe 0-4 a także 4-

⁷ Prof. dr hab. Zbigniew Izdebski, Dr Krzysztof Wąż, „Ekspertyza podręczników do wychowania do życia w rodzinie dopuszczonych do użytku szkolnego, uwzględniających nową podstawę programową kształcenia ogólnego w gimnazjum”, Zielona Góra, 12 grudnia 2013 r.; Dr hab. prof. UW Barbara Fatyga, „Ekspertyza dotycząca podręczników do wychowania do życia w rodzinie dla gimnazjum”, Warszawa, 10 grudnia 2013 r.

⁸ Policy Brief no. 4 - Why should sexuality education be delivered in school-based settings?, BZgA, Kolonia 2017, dostępny w wersji elektronicznej na stronie:

https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/BZgA_Policy_Brief_4_FINAL_EN.pdf

⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2003 r., sygn. akt K 11/03; OTK-A 2003, nr 5, poz. 43.

¹⁰ Dojan i inni przeciwko Niemcom, decyzja z dnia 13 września 2011 r., skarga 319/08, 2455/08, 7908/10, 8152/10 i 8155/10; Kjeldsen, Busk Madseni Pedersen przeciwko Danii, wyrok z dnia 7 grudnia 1976 r., skarga 5095/71.

¹¹ „Standardy edukacji seksualnej w Europie”, BZgA 2010, dostępne w wersji elektronicznej na stronie: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/WHO_BzGA_Standards_polnisch.pdf

6 lat. Niewłaściwym uproszczeniem jest jednak stwierdzenie, że dokument przewiduje edukację seksualną dla dzieci w takim wieku, a tym bardziej, że edukacja ta ma obejmować „naukę masturbacji w przedszkolach”.

Matryca wskazuje na – potwierdzone naukowo – zmiany w zachowaniu dzieci na kolejnych etapach ich rozwoju, w tym na pojawiające się i rosnące zainteresowanie własnym ciałem. Następnie uwzględnia te szczególne etapy rozwoju i proponuje, w jaki sposób przekazać wiedzę odpowiednią dla danego wieku. Wiedzę nie tylko na temat seksualności w ujęciu biologicznym i fizycznym, ale też – a może przede wszystkim – rozumianej emocjonalnie i psychologicznie.

Poza tym należy pamiętać, że zarówno sama matryca, jak i cała publikacja oraz pozostałe publikacje WHO, stanowią jedynie sugestie ekspertów. Nie są ani gotowym planem zajęć lekcyjnych, ani przepisami prawa. Z samych dokumentów WHO wynika, że kluczowym aspektem wprowadzenia edukacji seksualnej są właściwe konsultacje, korzystanie z doświadczeń innych państw, a także wsparcia krajowych i międzynarodowych organizacji. Program takich zajęć musi być bowiem rzetelnie przygotowany w drodze wieloetapowych działań – na to właśnie wskazują zalecenia WHO¹².

IV. Szkoła jest najlepszym miejscem na przekazywanie wiedzy na tematy związane z seksualnością człowieka

Argumentem wielokrotnie formułowanym przeciwko prowadzeniu edukacji seksualnej w szkole jest pogląd, że tematy te dotyczą sfery prywatnej, w którą nie powinien ingerować nikt poza rodzicami dziecka. Wyobrażenie, że dzieci, a tym bardziej nastolatki, nie stykają się w życiu codziennym z seksualnymi treściami nie znajduje pokrycia w rzeczywistym stanie rzeczy.

Jak wskazuje dr Paloma Cuchi: „Niektórzy rodzice myślą, że jeśli oni nie rozmawiają o seksie, to dzieci nigdy się z nim nie zetkną. Tymczasem dzieci są bombardowane tego typu informacjami przez media, filmy, Internet, słyszą je od swoich kolegów w szkole czy z wielu innych źródeł. Skoro milcząco przyzwalamy na to, żeby nasze dzieci czerpały wiedzę z niepewnych źródeł, to dlaczego sprzeciwiamy się jakościowej edukacji seksualnej? Przecież chodzi w niej o wyposażenie dzieci w narzędzia, dzięki którym będą zdrowsze w przyszłości”¹³.

Trudno nie zgodzić się, że edukacja seksualna, prowadzona przez specjalistów i w oparciu o przemyślany program nauczania, ma szansę zniwelować negatywne skutki, które może wywierać medialno-internetowy przekaz na temat seksualności, docierający do dzieci w niepełnej, zniekształconej, wyrwanej z kontekstu i niekontrolowanej formie. Nie wszyscy

¹² Policy Brief no. 3 - Introducing sexuality education: key steps, BZgA, Kolonia 2017, dostępny w wersji elektronicznej na stronie: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/BZgA_Policy_Brief_3_FINAL_EN.pdf

¹³ Wywiad dla Newsweek Polska, 25 marca 2019 r., dostępny w wersji elektronicznej na stronie: <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/tylko-w-newsweeku-przedstawicielka-who-w-polsce-wyjasnia-jak-wlasciwie-rozumiec/7xme6ep>.

rodzice są w stanie i chcą prostować i uzupełniać te informacje we własnym zakresie w domu. Jednostronna wola i starania rodziców też nie wystarczą do efektywnej rozmowy. Młode osoby czują się natomiast w większości niezręcznie omawiając temat seksualności z rodzicami i, odwrotnie do wyobrażonego poglądu, kwestie osobiste i wrażliwe wolą poruszać w środowisku szkolnym niż w domu¹⁴.

Pragnę wyrazić nadzieję, że stanowisko Światowej Organizacji Zdrowia oraz powyższe podsumowanie kluczowych wniosków z jego analizy, będą dla Pana Rzecznika pomocnym uzupełnieniem argumentacji, którą przedstawiłem w mojej poprzedniej odpowiedzi na skierowane przez Pana Rzecznika wezwanie.

Z wyrazami szacunku,

Adam Bodnar

Załączniki:

- 1) Pismo dr Palomy Cuchi do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 12 kwietnia 2019 r. w oryginalnej wersji językowej
- 2) Pismo dr Palomy Cuchi do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 12 kwietnia 2019 r. w tłumaczeniu na język polski

¹⁴ *Policy Brief no. 1 – Sexuality Education – what it is?*, BZgA, Kolonia 2016, dostępny w wersji elektronicznej na stronie: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Sexuality_education_Policy_brief_No_1.pdf